

STRUČNI RAD

Ivo Josipović*

Ana Jerković**

Europska unija kao velesila: budućnost ili utopija – Tranzicija EU-a u Sjedinjene Države Europe***

* Prof.dr.sc. Ivo Josipović, profesor emeritus Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. E-MAIL: ivo@josipovic.net

** Ana Jerković, mag. oec., doktorandica na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, viša stručna savjetnica u Ministarstvu znanosti i obrazovanja. E-MAIL: anajerkovic80@gmail.com

*** Rad je nastao slijedom izlaganja na 25. međunarodnoj znanstvenoj konferenciji 'Nacionalne manjine, migracije i sigurnost' koja je održana 6.-8. rujna 2021. na Brijunima u hibridnom obliku.

SAŽETAK: Europska unija prolazi kroz brojna iskušenja i promjene, kako u kontekstu pandemije i gospodarske recesije, tako i u suočavanju s posljedicama izlaska Ujedinjenog Kraljevstva, migrantske, ekološke i sigurnosne krize te općenito redefiniranja svoje temeljne ideje zajedništva, solidarnosti i snage. Ključan faktor strateškog pozicioniranja EU bit će redefinicija njenog upravljanja i strukture, posebno u smislu jačanja europskih institucija, konsolidiranja eurozone, mehanizama rješavanja ekonomskih i kohezijskih pitanja te svakako zajedničke vanjske, obrambene i sigurnosne politike. Jedan od mogućih scenarija njenog daljnjeg razvoja jest kompaktnije i učinkovitije povezivanje država. Danas se to doima kao utopija, međutim, konfederalizacija ili federalizacija, kao moguće forme tranzicije u Sjedinjene Države Europe, racionalno gledano, jedini su izbor ako EU želi zauzeti poziciju velesile na globalnoj sceni. Navedeno bi kao pretpostavku imalo odricanje dijela suverenosti nacionalnih država, no, uz veću integriranost i funkcionalnost, EU bi mogla zaista i postati velesila, snažan i relevantan svjetski akter koji autonomno donosi odluke na najvišim razinama, upravlja resursima na dobrobit svih članica Unije, ima svoju jasnu vanjsku i sigurnosnu politiku te vojsku, čije gospodarstvo može stabilno rasti te čije institucije predstavljaju čvrst temelj upravljanja internim i globalnim procesima. U ovome radu autori razmatraju hoće li i kako EU iskoristiti sadašnje izazove da učini barem mali korak u tom pravcu, koji su mogući daljnji scenariji njenog razvoja te postoji li šansa da Europska unija preraste u Sjedinjene Države Europe.

KLJUČNE RIJEČI:
Europska unija,
velesila, Sjedinjene
Države Europe,
multipolarnost

Globalizam i multipolarnost u suvremeno doba

Globalizacija je, kako nam je poznato, ekonomski, politički, kulturni i društveni proces koji teži jačanju integrativnih mehanizama i povezivanja svijeta. Multipolarnost, pak, implicira postojanje više snažnih centara moći koji odlučujuće djeluju na globalnoj sceni, pri čemu se primarno misli na Sjedinjene Američke Države, Kinu, Rusiju, Europsku uniju, ali i neke druge vojno i ekonomski jake države i saveze¹. Ovisno o odnosima tih centara, multipolarnost može snažno (pozitivno ili negativno) djelovati na procese globalizacije. S druge strane, multilateralizam nesumnjivo pozitivno utječe na proces globalizacije². Globalizacija je, dakle, proces koji je neupitan, s nekoliko snažnih zamaha kroz povijest i s ubrzanim razvojem u 20. stoljeću. Ipak, ovaj proces je u 21. stoljeću doživio svoju najveću ekspanziju, slijedom povezivanja zemalja kroz informacijsko-komunikacijske tehnologije, znanost, promet ljudi, roba i usluga te multinacionalne kompanije. Doba u kojem se nalazimo naziva se globalnim dobom te je svako područje ljudskog djelovanja danas snažno obilježeno globalizacijom i globalnim tokovima. Naravno, to ne znači nestanak političkih, kulturnih i drugih razlika među zemljama te konflikata različite vrste i intenziteta diljem svijeta, uključujući i ratove, ali njihove implikacije i posljedice mogu se sagledati i rješavati iz globalne perspektive te s većim brojem dionika na globalnoj sceni.

Izazovi s kojima se susreće globalizacija su višestruki. Institut McKinsey u svom istraživanju *'Globalization in transition: The future of trade and value chains'* navodi da će tvrtke u budućnosti morati redefinirati svoje strategije i razvojne procese, uzeti u obzir nove rizike, automatizaciju, globalno-lokalni pristup, morat će biti daleko fleksibilnije i otpornije na brze promjene te izgrađivati bliže odnose s dobavljačima (McKinsey Global Institute, 2019).

Prema Fitch Solutions i njihovoj analizi *'Three Scenarios for Globalisation 2017-2030'*, tri su moguća daljnja scenarija globalizacije (Fitch Solutions, 2016):

1. Globalizacija se nastavlja – 'Veliki preporod'
2. Formiranje regionalnih blokova
3. Globalizacija prestaje – 'Veliki zastoj' ili 'Veliki preokret'.

Koji će se od ovih scenarija ostvariti, ovisi uvelike o odgovoru ve-

1 Tu se prije svega, zbog njihova snažnog regionalnog utjecaja misli na Brazil, Indiju, Tursku i Iran. Podrobnije o tome vidjeti u: Vujić, 2015.

2 Multilateralizam, kao doktrina u praksi širokom krugu država omogućuje da utječu na globalne procese u međunarodnim odnosima. O pojmu multilateralizma i njegovu razvoju vidjeti: Ruggie, 1992.

likih sila ili velesila na krize današnjice – ako odgovori budu uspješni, konflikti (barem djelomično) riješeni i trendovi budu okrenuti prema jačoj međunarodnoj suradnji, globalizacija će se nastaviti. Ako odgovori na krize izazovu regionalne podjele i grupiranje u savezništva u kontekstu gospodarske, sigurnosne ili druge suradnje (ili pak dominacije), globalizacija će stagnirati kroz scenarij formiranja regionalnih blokova. Ako, s druge strane, krize izmaknu kontroli i čelnici velikih sila na postignu konsenzuse, ako se sukobi nastave i pojačaju, ako dođe do ratova ili zatvaranja određenih država prema međunarodnoj zajednici, proces globalizacije će stati ili postati retrogradan. U svemu ovome veliku ulogu će imati Europska unija, koja se suočavanjem s aktualnim krizama nalazi na prijelomnoj točki i mora zauzeti jasne stavove prema svom daljnjem razvoju i budućnosti te jednako tako donijeti odluku hoće li preuzeti znatno veću globalnu ulogu i ponašati se kao svjetska velesila. Naravno, da bi zaista bila velesila, EU se mora značajno transformirati.

Budući scenariji globalnih odnosa moći

Povijesno iskustvo pokazuje kako su krize ostavljale duboke posljedice na međunarodni poredak i repozicioniranje pojedinih država i regija. Često su upravo krize generirale nove poretke i režime te aktivno utjecale na status država i njihovih zajednica. Razmatrajući poglavito 20. i 21. stoljeće, primjeri ovih velikih promjena su jačanje SAD-a nakon velike gospodarske krize 2008., proces europskog ujedinjenja nakon Drugog svjetskog rata, pozicioniranje SAD-a i SSSR-a nakon tog sukoba kao primjer bipolarnog svjetskog poretka, raspad bivše Jugoslavije, raspad Sovjetskog saveza itd.

Pandemijska kriza pokazala je i snage i slabosti međunarodne zajednice te je otvorila pitanje novog svjetskog poretka, novih svjetskih lidera, ali i novih velesila. Različite zemlje diljem svijeta različito su odgovorile na pandemijsku krizu te su pokazale viziju i sposobnost za krizno upravljanje, ili pak nedostatak vizije i nesnalaženje u suočavanju s ovom globalnom zdravstvenom, sigurnosnom i ekonomskom prijetnjom.

Mogući scenariji razvoja novih odnosa moći i repozicioniranja na globalnoj sceni različiti su:

1. Daljnje jačanje SAD-a (uz stagniranje ostalih velesila)
2. Daljnje jačanje Kine (uz stagniranje ostalih)
3. Slabljenje Europske unije u odnosu na SAD i Kinu (može uključivati i 1. i 2.)
4. Slabljenje Europske unije u odnosu na Rusiju
5. Slabljenje Rusije u odnosu na SAD (povezano s 1.)
6. Jačanje Europske unije i novi paktovi suradnje

7. Jačanje ostalih država i njihovih saveza (Indija, Turska, Iran, Brazil, Japan...).

Velikim dijelom novije povijesti, SAD se smatrao liderom slobodnog svijeta³ i vodećom velesilom na svjetskoj sceni. Ovaj status poljuljan je tijekom mandata Donalda Trumpa, kada se liderom slobodnog svijeta smatralo njemačku kancelarku Angelu Merkel. Dolaskom Joe Bidena na vlast, vizija SAD-a kao globalnog lidera je ponovno uspostavljena, no slijedom pandemije i krize u Afganistanu, američki građani su podijeljenog mišljenja u uspjehu SAD-a u nošenju s ovim krizama. Štoviše, povjerenje u Bidenovo liderstvo i sposobnost upravljanja krizama opada u odnosu na optimizam u trenutku njegove inauguracije u siječnju 2021. godine (Scanlan, 2021). Ipak, optimizam Amerikanaca veći je u odnosu na prethodne godine, ali svaki potez Bidenove administracije promatra se vrlo pomno te utječe na građane i njihovo viđenje budućnosti (Enten, 2021).

Daljnje jačanje Kine jedan je od mogućih scenarija razvoja novog globalnog poretka. Očekivanje takvog scenarija temelji se na činjenici da Kina vodi stabilnu ekonomsku politiku velikog rasta te se kroz proteklo desetljeće prometnula u jednog od vodećih svjetskih ekonomskih lidera⁴. Takav ekonomski razvoj omogućava i vojno jačanje Kine i njen rastući politički utjecaj. Kako bi se „politički Zapad“ suprotstavio Kini, rađaju se novi paktovi pokrenuti tzv. ‘sistemskim izazovima’, pa se tako uspostavio i trojni vojno-sigurnosni pakt između SAD-a, Ujedinjenog Kraljevstva i Australije (AUKUS), što postavlja i novi izazov pred EU u smislu njenog pozicioniranja u odnosu na Kinu i zapadne saveznike.

Mnogi politički analitičari navode da je novi hladni rat na pomolu, a prema istraživanju Europskog vijeća za vanjske odnose (ECFR)⁵ objavljenom u rujnu 2021., većina građana Europe smatra da je novi

- 3 Termin ‘slobodni svijet’ počeo se koristiti za vrijeme Hladnog rata te je tada nastao i pojam ‘lider slobodnog svijeta’. Potonji se koristi i danas ako oznaka statusa države pod vodstvom određenog državnika, koji je globalni uzor u poštovanju ljudskih prava, sloboda pojedinca, riječi i izražavanja, slobode medija, tržišta itd. Prema Johnu Fouseku (2000: 130) ‘američka je nacionalna svrha voditi slobodni svijet’. SAD je stoga po svojevrsnom automatizmu imao status lidera slobodnog svijeta, no zbog stavova određenih političara poput Donalda Trumpa kojima su se ograničavale društvene i druge slobode, zaključeno je da država ne može sama po sebi biti vođa slobodnog svijeta već je potrebno uzeti u obzir i državnika koji joj je na čelu. Stoga su mediji poput New York Timesa i Politica ustvrdili da je Barack Obama ovu titulu predao Angeli Merkel. Svojedobno je i Joe Biden prozvao Bruxelles i Europsku uniju liderima slobodnog svijeta, što pokazuje da se pojam može koristiti i za grad kao simbol vodstva te uniju država.
- 4 Trenutno je kineska ekonomija druga po veličini iza SAD-a, no projekcije predviđaju skoru promjenu i dolazak Kine na prvo mjesto. Vidjeti: Statistics Times, 2021.
- 5 Europsko vijeće za vanjske odnose (ECFR) međunarodni je *think tank* čiji su osnivači bivši njemački ministar vanjskih poslova Joschka Fischer i bivši finski predsjednik Martti Ahtisaari.

hladni rat između SAD-a, Kine i Rusije već na snazi te da će institucije EU-a u slučaju potrebe stati na stranu SAD-a (Krastev i Leonard, 2021). Istraživanja ECFR-a pokazala su i da se Europljani osjećaju puno bližima SAD-u nego Kini ili Rusiji. Također, prema viđenju Europljana, u novom hladnom ratu prije će se boriti službeni Bruxelles i Washington, nego primjerice Pariz, Berlin, Rim ili Madrid (Ibid).

Iskustva sukoba u novije vrijeme pokazuju da su novi oblici ratovanja hibridni, te uključuju ekonomske instrumente, kibernetičke napade, sankcije, (dez)informacije, medijske kampanje itd. Ovakvi oblici sukoba omogućavaju širi spektar intenziteta sukoba nego konvencionalni međdržavni oružani sukobi. Neki od događaja na suvremenoj političkoj sceni sugeriraju da su pojedine forme vođenja hibridnog rata među velesilama te između velesila i velikih regionalnih sila već na djelu⁶.

Budući razvoj Europske unije

Intenzivna dinamika međunarodnih odnosa i gospodarskih promjena nužno vodi Europsku uniju ka potrebi (re)definiranja svog globalnog statusa i statusa *per se*. Osim što se aktivno bavi rješavanjem posljedica pandemije i gospodarskim izazovima, suočava se i s posljedicama izlaska Ujedinjenog Kraljevstva te migrantskom i sigurnosnom krizom povezanom sa zbivanjima u Afganistanu tijekom 2021. godine. Štoviše, čitav svijet se suočava s krizom liderstva i stvara se novi globalni poredak, tzv. post-korona poredak, koji je u EU-u poglavito obilježio odlazak njemačke kancelarke Angele Merkel, ali i ishod izbora u Francuskoj 2022.

Prepoznavanjem potrebe za redefiniranjem svoje temeljne ideje zajedništva, solidarnosti i snage te potrebe novog pozicioniranja na globalnom planu, Europska komisija pokrenula je 2021. projekt Konferencija o budućnosti Europe⁷, kao platformu za nove ideje, s ciljem sagledavanja srednjoročne i dugoročne budućnosti unije te reformiranja njenih politika i institucija.

U aktualnim geopolitičkim previranjima, krajnje je vrijeme da se EU posveti sebi te jasno odredi smjer razvoja kako bi zauzela adekvatno mjesto u političkom, ekonomskom i vojnom smislu. Ključan faktor ovog strateškog pozicioniranja bit će redefinicija upravljanja i strukture EU-a, posebno u smislu jačanja europskih institucija, konsolidiranja eu-

6 Primjerice, ubojstvo iranskog generala Kasima Sulejmanija napadom bespilotne letjelice od strane SAD-a 3. siječnja 2020., mogući ruski utjecaj na izborne procese u pojedinim državama, kibernetički napadi širokih razmjera ili napadi na strateške institucije i komunikacije koji traju praktički neprekidno.

7 Neke od tema ovog projekta bile su i 'EU u svijetu', 'Jačanje europske demokracije', 'Jača ekonomija', više informacija dostupno na: <https://futureu.europa.eu/processes/>

rozone, zajedničkih mehanizama rješavanja ekonomskih i kohezijskih pitanja te svakako zajedničke vanjske i sigurnosne politike. Jedan od mogućih scenarija njenog daljnjeg razvoja jest kompaktnije i učinkovite povezivanje država odnosno konfederalizacija ili čak federalizacija EU-a u pravcu njene tranzicije u Sjedinjene Države Europe. Ovaj proces bi zahtijevao odricanje dijela suverenosti nacionalnih država, što se naoko ne smatra nacionalnim interesom država⁸. Iz današnje perspektive političkih odnosa u državama članicama te u samom EU-u, teško je očekivati snažnije pomake u pravcu veće integracije EU-a prema konceptu Sjedinjenih Država Europe. Međutim, da bi se EU konačno mogao ponašati kao velesila, kao snažan i relevantan svjetski akter, takav se razvoj u dugoročnom smislu čini nužnim. Samo uz veću integriranost i funkcionalnost, EU bi mogao postati zaista velesila, akter koji autonomno donosi odluke na najvišim razinama, koji upravlja resursima na dobrobit svih zemalja Unije, koja ima svoju jasnu vanjsku i sigurnosnu politiku te svoju, europsku vojsku, Uniju čije gospodarstvo može stabilno rasti te čije institucije predstavljaju čvrst temelj upravljanja internim i globalnim procesima. Alternativa ovom procesu je dezintegracija, koja bi oslabila poziciju EU-a u odnosu na ostale svjetske velesile, te ponovno dovela u prvi plan pojedine države poput Njemačke, Francuske, Ujedinjenog Kraljevstva i drugih sila kao „predstavnicu“ Europe, ali i stagnacija integracije te o(p)stanak Europske unije u ovoj formi. Navedeno znači da iako EU ukazuje na daljnje pravno i ekonomsko usklađivanje regulative svih članica te zajedničku vanjsku politiku, postoji mogućnost izlaska iz eurozone, nepristajanja na daljnje odricanje od dijela suverenosti, izdvojenih stavova o međunarodnim pitanjima i slično. EU može opstati i u ovim uvjetima, ali njen nastup na globalnoj razini i dalje bi bio neujednačen i, stoga, manje snažan.

Unatoč proklamiranoj želji da se EU proširi, posebno na zemlje jugoistočne Europe, politika proširenja je evidentno u ovom trenutku u drugom planu. U najvećoj mjeri za to su odgovorne same zemlje koje su pretendenti na članstvo u EU jer ne provode potrebne reforme i suočavaju se s ozbiljnim međusobnim političkim prijeporima. Potrebno je naglasiti i da su nerealna očekivanja njihovih čelnika da će cilj ostvariti „dosjelošću“ pregovora, bez da provedu reforme i riješe međusobna, neka i vrlo teška otvorena pitanja⁹. S druge strane, EU ne pokazuje do-

8 Navedeno podrazumijeva shvaćanje nacionalnih interesa kao komplementarnih ili nekomplementarnih s transnacionalnim interesima, što se može razlikovati od države do države.

9 Nemogućnost političkih elita u Bosni i Hercegovini da riješe unutarnja neslaganja, nemogućnost gotovo svih država regije da suzbiju raširenu korupciju, problemi s provedbom načela pravne države, odnos Srbije i Kosova, Srbije i Crne Gore, slabi rezultati u reformi gospodarstva, otvorena pitanja između Sjeverne Makedonije i članice EU

voljno ambicije da potakne pozitivne promjene i time ubrza integraciju jugoistoka Europe u EU. Europska unija mora donijeti jasnu odluku o proširenju, što uključuje jasna mjerila, rokove, ali i podršku rješavanju pojedinih političkih problema u regiji, a što zahtijeva proaktivnost i odlučnost njenog čelnikstva. Za budućnost EU-a, osim politike proširenja, važno je i širenje eurozone te Schengenskog prostora, kao i konačna uspostava jedinstvene vanjske i sigurnosne politike.

Pet scenarija i temelji daljnje izgradnje EU-a opisani su u *Bijeloj knjizi o budućnosti Europe* (European Commission, 2017), dokumentu Europske komisije iz 2017. godine, gdje se kao glavne okosnice „pozitivnog scenarija“ razvoja Unije navode daljnja i jača suradnja među zemljama, ostvarivanje pozitivnih reformi, jačanje kohezije, učinkovitije djelovanje i jedinstveno tržište. Jedan od ciljeva jest da sve članice uvedu euro kao valutu te da se proračun centralizira. Dokumenti u kojima se razmatra pitanje daljnjeg jačanja ekonomske i monetarne unije također su dio *Bijele knjige*.

Navedeni scenariji zapravo pokazuju bitno različite vizije europske budućnosti o kojima članice imaju različita mišljenja. Upravo zato, *Bijela knjiga* ne donosi jedan jasan koncept jačanja EU-a, već spektar različitih koncepata: prvi, u literaturi nazvan „*Carrying on*“ jest koncept petrifikacije sadašnjeg stanja EU-a u kojemu je *status quo* ključna riječ; drugi, koji predstavlja ozbiljan korak unatrag, čiji slogan „*Nothing but a single market*“ znači redukciju zajedničkih funkcija EU-a na zajedničko tržište; treći podrazumijeva Europu različitih brzina, u kojoj će države koje spremne na bolju integraciju više surađivati i djelovati zajedno, a one druge (ili čak treće ili četvrte) će usvajati druge kataloge zajedničkih funkcija. Ovakav koncept djeluje moguće samo na papiru jer je teško zamisliti da bi EU s diverzificiranim funkcijama uopće mogla opstati kao bilo kakva koherentna zajednica; četvrti scenarij predviđa EU s manje funkcija, ali bi one u određenim područjima bile puno jače i više integrirane nego su to danas; i konačno, peti scenarij je jedini koji objektivno otvara put konceptu Sjedinjenih Država Europe jer predviđa (naravno, oprezno i postupno), puno snažniju integraciju, što se opisuje sloganom „*Doing much more together*“¹⁰.

Odgovori na recentne krize bit će odlučujući element formiranja novih političkih odnosa, kako u Europi tako i u svijetu, a EU će biti primorana odabrati ili regresiju, ili funkcionalno i institucionalno jačanje.

Bugarske, primjeri su najvećih zapreka bržoj integraciji zemalja regije u EU. Zbog njih se danas nitko ne usuđuje prognozirati mogući rok za ulazak u EU za svaku od zemalja regije. Međutim, o svim ovim pitanjima treba kontinuirano raspravljati na europskim radnim skupinama, sastancima i vijećima te nalaziti moguća rješenja.

10 Detaljnije vidjeti u: Avbelj, 2017: 3-5.

Regresijom se smatraju slabi odgovori na COVID-19 pandemiju i migrantsku krizu, mogući novi izlazak država članica iz Unije ili eurozone, jačanje ovisnosti o SAD-u, novi konflikti i nemiri, produbljivanje ekonomske krize, rast euroskepticizma i drugi fenomeni koji slabe koheziju i funkcionalnost EU.

S druge pak strane, Europska unija može snažno, vizionarski i koordinirano odgovoriti na izazove s kojima se susreće te na taj način stvoriti preduvjete za njen novi format. Sposobnost za kvalitetnu transformaciju EU može dokazati: a) rješenjem pandemijske krize pri čemu će ojačati svoj znanstveno-istraživački potencijal, zdravstvene sustave i socijalnu državu, b) snažnijim infrastrukturnim ulaganjima kojima će postići brži ekonomski rast i veći ukupni, ali i BDP po glavi stanovnika, uz poticanje razvoja ispodprosječno razvijenih država, c) rješenjem migrantske krize koje uključuje i integraciju primjerenog broja migranata u društvo na načelima multikulturalnosti, poštivanja ljudskih prava i sloboda te vladavine prava, d) inicijativama, kampanjama i daljnjim obrazovanjem građana, kojima može ojačati europski identitet kao značajan integrativni faktor u EU-u.

Inspirativna studija *Europe in 2030: Four Alternative Futures* također ostavlja otvorenima potpuno različite scenarije budućnosti EU (Simón i Speck, 2017). Najcrnji je, svakako, scenarij propasti EU-a, pri čemu u različitim podvarijantama, Europa postaje strateški marginalna. Štoviše, u okviru ovoga scenarija govori se i o propasti transatlantizma (Ibid: 7-12). Na drugom kraju spektra je optimistični scenarij prema kojemu EU jača odnosno „EU stječe instrumente za obranu svoje kolektivne sigurnosti i ekonomskih interesa kada su ugroženi“, što je „u mnogim aspektima... najracionalniji scenarij za Europljane ako se SAD odluči povući iz svoje povijesne uloge jamca liberalnog i demokratskog svjetskog poretka“ (Ibid: 13). Dakako, u ovom scenariju koji EU približava statusu velesile, nužne su reforme i znatno veća integriranost Europe.

Može li Europska unija biti velesila?

Da bi se moglo objektivno razmotriti može li Europska unija biti poimana kao velesila, potrebno je prethodno postići konsenzus što velesila podrazumijeva, odnosno koji kriteriji državu čine velesilom. U nastavku se navode neki od preduvjeta koje država mora zadovoljavati kako bi ju se moglo smatrati velesilom:

- brojnost stanovništva i demografski trendovi
- veličina teritorija i prirodni resursi
- integriranost i operativnost institucija i upravljanja
- ekonomska snaga i prosperitet

- oružane snage – ljudstvo, tehnološka i operativna sposobnost
- znanstveni i obrazovni potencijali za daljnji razvoj
- stabilnost društva i političkog sustava.¹¹

Postoji nekoliko tipova rangiranja velesila u svijetu, a kao referentne točke ovdje se spominju samo neke. Tako je prema *Business Insideru 2020* (Baker, 2020), a prema kriterijima sveukupnog utjecaja nacije te političkoj, ekonomskoj i vojnoj moći, prva sila svijeta SAD, zatim Rusija, Kina, Njemačka i Ujedinjeno Kraljevstvo.

Neki autori već sada Europsku uniju smatraju velesilom, primjerice, Anu Bradford smatra da EU i bez vojske vlada svijetom putem svojih pravnih regulativa (Bradford, 2019). Autorica navodi da je usvajanjem propisa koji oblikuju međunarodno poslovno okruženje, podizanjem standarda u cijelom svijetu i europeizacijom mnogih aspekata globalne trgovine, Europska unija uspjela oblikovati politiku u područjima kao što su privatnost podataka, zdravlje i sigurnost potrošača, zaštita okoliša itd. Njen „efekt Bruxellesa“ pokazuje da multinacionalne kompanije koriste europske standarde kao globalne, što ukazuje na doseg utjecaja EU-a.

U Tablici 1. EU se uspoređuje s drugim velesilama prema nekim od najčešće navođenih parametara kao što su BDP, vojni proračun, broj stanovnika te znanstvena izvrsnost. Kao što se može primijetiti, SAD je, prema većini parametara, i dalje vodeća globalna velesila.

	Država	BDP	Vojni proračun	Stanovništvo	Znanstvena izvrsnost, udio 2020 ¹²
1.	SAD	\$21.44 trilijuna	\$ 778 milijardi	331,002,651	20,677.88
2.	KINA	\$14.14 trilijuna	\$ 252 milijardi	1,439,323,776	14,256.26
3.	RUSIJA	\$1.64 trilijuna	\$ 61.7 milijardi	145,934,462	533.79
4.	EU	\$18.3 trilijuna	N/A \$ 52,7 mlrd (FRA) \$ 52,8 mlrd (NJEM)	512,596,403	4,750.31 – Njemačka 2,224.29 – Francuska 1,134.30 – Italija
5.	INDIJA	\$2,94 trilijuna	\$ 72.9 milijardi	1,380,004,385	1.039.07

TABLICA 1: Usporedba EU i ostalih globalnih sila 2020.¹³

11 O pojmu malih i velikih država i sila te statusu Hrvatske i EU vidjeti: Jović, 2011

12 Podaci prema: Nature Index, 2021.

13 Tablica izrađena prema podacima World Population Review 2020, IMF i SIPRI za 2020. godinu.

Prema Nature Indexu, u 2020. godini velesile u području znanstvene produkcije u prirodnim znanostima bile su SAD, Kina, Njemačka, Ujedinjeno Kraljevstvo, Japan te Francuska (Nature Index, 2021).

S ciljem jačanja međunarodne konkurentnosti europskih visokih učilišta, EU je pokrenula inicijativu Europskih sveučilišta (European Commission, 2021f) kojom se potiče jačanje strateških partnerstava visokih učilišta diljem EU kroz povezivanje u konzorcije i stvaranje mreže sveučilišta koja će studentima omogućiti stjecanje diplome kombiniranjem studija u nekoliko država članica.

Europska unija koristi platforme Bolonjskog procesa, Europskog prostora visokog obrazovanja i Europskog istraživačkog prostora za tzv. meku diplomaciju te približavanje ne-europskih zemalja vrijednostima, principima i standardima EU-a.

Zaključno, EU zasigurno ima potencijal velesile, jer se već sada neke od njenih država članica smatraju globalno relevantnim silama (Njemačka, Francuska), a ujedinjujući ekonomske, znanstvene i vojne snage svih zemalja članica, zajednički nastup na svjetskoj sceni bio bi potpuno drugačiji (ali i kompleksniji) nego sada. Kako ukazuje *Bijela knjiga*, EU bi mogla imati svoja veleposlanstva u svijetu te biti predstavljena jednim predstavnikom u međunarodnim tijelima i organizacijama. Europska unija i potencijalna (kon)federacija bi, dakako, vojno zastajala za SAD-om, ali bi joj mogla konkurirati ekonomski, znanstveno i u kontekstu njene „meke moći“ (*soft power*) odnosno ljudskih prava, demokratskih procesa, socijalne države i kvalitete života.

Otvorena pitanja za definiranje smjera Europske unije

Sljedom navedenog, cijeli je niz otvorenih pitanja prema kojima europske institucije, poglavito Europska komisija, moraju imati čvrst i rezolutan stav u pogledu razvoja EU-a. Da bi pokazalo državničke odlike, europsko čelnništvo u donošenju odluka ne bi smjelo ovisiti o stavovima drugih svjetskih sila, saveznika ili globalnih partnera, već bi trebalo jasno i nedvosmisleno zagovarati interese Europske unije.

Jedno od neriješenih pitanja jest prethodno spomenuto širenje EU-a na Jugoistočnu Europu. Naime, ove zemlje se osjećaju zapostavljenima i isključenima iz europskih integracijskih procesa čime se otvara prostor za upliv drugih velesila poput Rusije ili Kine, ali i arapskih zemalja¹⁴. Sljedeće važno pitanje jest odnos prema Turskoj, koja se na-

¹⁴ U javnom prostoru često se spominje snažan utjecaj Rusije na Srbiju i njihova povezanost, no navedeno je dobrim dijelom mit, jer, valja podsjetiti, za vrijeme agresije Srbije na Hrvatsku, Srbija nije imala rusku podršku. Rusija se u odnosima na području bivše Jugoslavije primarno vodi svojim gospodarskim i političkim interesima, a ne simpatijama za pojedinu državu.

vodi kao ključan strateški partner Europske unije u pogledu migracija, ekonomije, sigurnosti i borbe protiv terorizma, ali koja nailazi na prepreke u demokratskim procesima i vladavini prava, zbog čega su od 2018. pristupni pregovori za članstvo u EU zamrznuti. Europske institucije trebale bi proaktivno pristupiti Turskoj i kontinuiranim dijalogom rješavati otvorena pitanja, jer bi udaljavanje Turske od EU-a bio preveliki sigurnosni rizik. Međutim, upitno je može li dugotrajna distanca EU-a prema Turskoj i dalje biti motivirajuća za Tursku da ustraje na pristupanju. Uzevši u obzir veličinu, vojne i ekonomske potencijale Turske, nije realno očekivati da će ona smjerno ispunjavati zahtjeve EU za reformama i političkim promjenama. Dojam je da i činjenica što je Turska islamska zemlja, koja se odmakla od Atatürkova sekularizma, ne odgovara pojedinim članicama EU. Konačno, ni EU ni Turska danas ne pokazuju snažniju ambiciju da se pregovori o članstvu nastave i u dogledno vrijeme privedu kraju¹⁵.

Nadalje, potrebno je jasno zauzimanje stava u odnosima s Rusijom i Kinom, neovisno o stavovima drugih sila, posebno SAD-a. Prema posljednjem istraživanju Europskog vijeća za vanjske odnose, građani EU skloni su promjenama i drugačijem pozicioniranju Europe, kako unutar svojih granica tako i prema okolnim zemljama, naglašavajući potrebu za novim strateškim partnerstvima, a ne savezništvima (Dennison i Puglierin, 2021). Može se zaključiti da građani Europe od svojih čelnika traže jače zastupanje „nacionalnih interesa“ EU-a, a ne ovisnost o transatlantskim i drugim savezništvima temeljenima na jednoj drugačijoj povijesnoj slici svijeta i drugačijim geopolitičkim odnosima. Svijet se uvelike promijenio, a korak s tim trebao bi držati i EU te se prilagoditi novoj borbi za dominaciju svijetom.

Sjedinjene Države Europe – mogućnost tranzicije

Sva prethodno navedena pitanja ključna su za formiranje jasne vizije budućnosti EU-a odnosno daljnjih europskih integracija. Kada bi svi preduvjeti bili zadovoljeni i kada bi postojali konsenzus i politička volja za započinjanje tog procesa, Sjedinjene Države Europe zasigurno bi postale jedna od dominantnih tema u javnom prostoru, tema za akademske rasprave, ali i pitanje koje bi trebalo razmotriti europskim referendumom. Iako danas ta ideja doista jest utopija¹⁶, ona će u narednom

15 O raspoloženju za nastavak pregovora i tursko članstvo u EU vidjeti: Riebert, 2017. i Kasap, 2021.

16 Pojam 'utopija' se ovdje koristi u kontekstu označavanja vizionarske reforme koja teži biti idealistička i malo vjerojatna, prema Britannici, vidjeti na: <https://www.britannica.com/topic/utopia>

desetljeću postati nužnost. Već sada brojni državnici, poput Emmanuela Macrona, javno pozivaju na osnivanje europske vojske, pokreti i unije federalista jačaju diljem EU-a¹⁷, a novi svjetski paktovi poput AUKUS-a čelnike europskih institucija prisiljavaju da strateški planiraju daljnje integracijske procese, ali i da promisle o potrebi iznalaženja vlastitog puta neovisnog o partnerstvima i savezima.¹⁸

Sjedinjene Države Europe do sada su spominjane u raznim kontekstima i pod različitim nazivima – eng. *United States of Europe, Federal States of Europe, European Federation, European State*. Začetnikom ideje smatra se Winston Churchill, premijer Ujedinjenog Kraljevstva, koji je među prvima pozvao na stvaranje Sjedinjenih Europskih Država i to govorom akademskoj mladeži na Sveučilištu u Zürichu 1946. godine (European Commission, 2021a): „Postoji lijek koji bi za nekoliko godina učinio da cijela Europa bude slobodna i sretna. To je da ponovno stvorimo europsku obitelj i da joj pružimo strukturu u kojoj može živjeti u miru, sigurnosti i slobodi. Moramo izgraditi neku vrstu Sjedinjenih europskih država.“ (European Commission, 2021b).

Nadalje, njemački ministar vanjskih poslova Joshka Fisher javno je zagovarao EU kao federaciju, a čelnik Socijaldemokratske stranke Njemačke i predsjednik Europskog parlamenta Martin Schulz 2017. pozvao je na „stvaranje ustavnog sporazuma i uspostavu Sjedinjenih Europskih Država do 2025. godine“¹⁹. U Europskom parlamentu 2010. godine osnovana je Spinelli grupa koja je aktivno zagovarala ponovno osnaženje ideje federalizacije Europske unije, i to stvaranjem mreže građana, *think tank*-ova, nevladinih organizacija, akademika, pisaca i političara koji podržavaju ideju federalne i ujedinjene Europe. Istaknuti podržavatelji inicijative su Jacques Delors, Daniel Cohn-Bendit, Guy Verhofstadt, Andrew Duff, Ulrich Beck i Elmar Brok. Novinar i publicist T. R. Reid u svojoj knjizi „Sjedinjene Države Europe: nova velesila i kraj američke supremacije“ opisuje EU kao formaciju sličnu Sjedinjenim Američkim Državama. Čak je i jedan hrvatski političar, publicist i filozof, barun Lazar Hellenbach (1827.–1887.), govorio o potrebi formiranja ujedinjenih država Europe, nazivajući ih „*söderirte Staaten von Europa*“ (Kožnjak, 2017: 68), slijedom čega se može zaključiti da i u hrvatskoj intelektualnoj eliti relativno rano u povijesti nalazimo naprednog i vizionarskog unionistu. Daljnju inte-

17 Unija europskih federalista okuplja 24 nacionalna ogranka federalista u Europi. Mrežne stranice Unije dostupne na: <https://www.federalists.eu/>

18 Nizozemski poduzetnik Freddy Heineken je ponudio plan postizanja Sjedinjenih Država Europe 1992. godine, kroz Europu regija, a u svrhu jačanja transnacionalnog projekta EU-a. Transformaciju EU u SDE nazvao je eurotopijom.

19 Vidjeti na: <https://www.politico.eu/article/spds-martin-schulz-wants-united-states-of-europe-by-2025/>

graciju europskih zemalja predviđali su i Immanuel Kant, ali i Friedrich Nietzsche, svaki sa svojom vizijom uspjeha tog procesa²⁰.

Slijedom navedenog, načelne političke podrške ovakvom masterplanu ima, ali trenutno u nedovoljnoj mjeri, jer ideja nije dominantna ni vidljiva u javnosti niti postoje ozbiljne rasprave o ovoj temi. Unije federalista i grupacije u Europskom parlamentu dobar su početak i vrijedan doprinos zastupanju i promociji ove ideje.

Možda neočekivan, ali važan i optimističan pristup mogućoj federalizaciji EU dala je u svom koalicijskom sporazumu njemačka vladajuća koalicija koja se u programu za 2021.-2025. pod naslovom „*Mehr Fortschritt wagen Bündnis für Freiheit, Gerechtigkeit und Nachhaltigkeit*“²¹ zalaže za razvoj EU u smjeru federalizacije²².

Prednosti Sjedinjenih Država Europe

Prednosti Sjedinjenih Država Europe (SDE) u odnosu na EU bile bi, prije svega, ekonomske i sigurnosne prirode: integracija tržišta, bolja koordinacija cjelokupne ekonomije, integracija znanstvenih potencijala, jedinstvena obrambena i vanjska politika, tržište roba, usluga i rada od gotovo 500 milijuna građana. Također, nužnost izgradnje vlastitih, jakih i jedinstvenih oružanih snaga koja vodi punoj odgovornosti za vlastitu sigurnost i neovisnost od SAD-a, pokrenule su sve glasnije rasprave o uspostavljanju europske vojske.

SDE kao cjelina mogle bi se ekonomski i politički postaviti daleko snažnije i konkurentnije u odnosu na druge velesile nego je to sada slučaj. Činjenica je da danas nekoliko istaknutih država-sila unutar unije (Njemačka, Francuska, Nizozemska...) nalaze svoja tržišta na globalnoj sceni i zastupaju vlastite nacionalne ekonomske interese, najčešće ne vodeći računa o zajedničkom europskom interesu. S druge strane, sigurnosna ovisnost, posebno istočnih i baltičkih članica EU o NATO-u za posljedicu ima veliki politički utjecaj SAD-a na te zemlje, posredno i na samu EU. Uz to, neke od vojnih misija pod ingerencijom NATO-a prepoznaju se primarno kao američki politički interes, a njihov neuspjeh, ili barem posljedice, dovele su do velikih migrantskih valova prema Europi

20 Kant, Immanuel (1795). Zum ewigen Frieden : ein philosophischer Entwurf). Königsberg: bey Friedrich Nicolovius, te Nietzsche, Friedrich Wilhelm (2002): S onu stranu dobra i zla: predigra filozofiji budućnosti Zagreb: AGM

21 'Usuditi se za veći napredak; Savez za slobodu, pravdu i održivost' Koalicijski sporazum Socijaldemokratske stranke Njemačke, Zelenih i Liberalnih demokrata – Koalitionsvertrag 2021–2025 zwischen der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands (SPD), BÜNDNIS 90 / DIE GRÜNEN und den Freien Demokraten (FDP), dostupno na: Koalitionsvertrag_2021-2025.pdf (spd.de)

22 Vidjeti: Koalitionsvertrag, str. 131

i posljedično njene destabilizacije. Politika Zapada (primarno SAD-a) u Siriji, Libiji, Iraku i Afganistanu, pretrpjela je stanoviti neuspjeh.

Daljnja integracija odnosno federalizacija EU za posljedicu bi imala njeno percipiranje i nastupanje kao globalne velesile i, uz SAD, kao stupa zapadnog multipolariteta, što bi se direktno odrazilo na njen ekonomski rast i razvoj, jačanje vladavine prava te standard. Europske vrijednosti i do sada su služile kao primjer civilizacijskih dosegâ u kontekstu ljudskih prava i sloboda, sigurnosti i prosperiteta građana, što bi se ovom strukturom Nove Europe još više naglasilo.

Preduvjeti nastanka SDE većinom podrazumijevaju sve ono što karakterizira i nacionalne države: 1. jačanje europskih institucija i njenih čelnika, uključivši i jačanje njihova demokratskog legitimiteta, 2. europski ustav i zajedničku pravnu regulativu, 3. zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku, 4. europsku vojsku, 5. eurozonu i Schengenski prostor na cijelome EU području, 6. jedinstvenu razvojnu strategiju, 7. jačanje europskog identiteta te 8. usklađeni sustav obrazovanja i znanosti.

Jačanje europskih institucija

Centralizirano vodstvo i upravljanje preduvjet su povezivanja svih velikih i raznolikih sustava. Drugim riječima, europske institucije se moraju ponašati poput odgovarajućih tijela nacionalnih država. Ovdje je poglavito riječ o Europskoj komisiji kao izvršnom tijelu, koje bi trebalo preuzeti ulogu svojevrsne nadnacionalne vlade. Građani Europe svoje čelnike moraju prepoznati i percipirati kako europskim tako i globalnim liderima sposobnima za donošenje važnih geostrateških odluka, zastupanje interesa EU-a i potpunu posvećenost idealima ujedinjene Europe. Tome svakako treba dodati da najvažnije institucije EU-a moraju ojačati svoj demokratski legitimitet općim izborima pri čemu bi izborni sustav uvažavao činjenicu buduće (kon)federalne strukture EU-a, odnosno, SDE.

Europski ustav i pravna regulativa

Ustav kao najviši pravni akt svake zemlje ujedinjujući je element i orijentir za svaku pravnu, društvenu i drugu djelatnost. Europski ustav osmišljen je kao dokument koji bi zamijenio sve postojeće sporazume prije 15 godina, a Sporazum o Europskom ustavu (Europski parlament, 2021), potpisalo je 25 država 2004., no nisu ga sve i usvojile i ratificirale. U tadašnjem prijedlogu Europskog ustava navedene su zajedničke vrijednosti poput jednakosti, slobode, demokracije, vladavine prava, poštivanja ljudskih prava i prava manjina, principi pluralizma, tolerancije,

solidarnosti i ravnopravnosti, kao i ciljevi Unije te područja djelovanja. Ovaj format Europskog ustava nije zaživio, već je zamijenjen Lisabonskim ugovorom (EUR-Lex, 2007). Europski ustav imao bi puno jaču, kako pravnu, tako i psihološku dimenziju.

Zajednička vanjska i sigurnosna politika

Europska unija na globalnoj razini uzor je u kvaliteti života njenih građana te u kontekstu ljudskih prava i sloboda, no status velesile podrazumijeva jasnu vanjsku politiku te neovisnost od trenutnih saveznika, zastupanje interesa isključivo EU i njenih građana, zaštita europskog teritorija i granica te dijalog s neposrednim susjedstvom na Istoku, Sjeveru i Jugu s ciljem očuvanja trajne stabilnosti i mira. Druge važne sastavnice međunarodne uloge EU-a su trgovina, humanitarna pomoć i razvojna suradnja (European Commission, 2021c). Europu treba graditi kao da će mir i prosperitet dugoročno opstati, ali, jednako tako, treba biti spremna obraniti svoj poredak i teritorij. Europa je kolijevka civilizacije te treba biti i ostati zaštitnik univerzalnih civilizacijskih vrijednosti, bez kompromisa i ovisnosti od ostalih sila, ali s njima u strateškim partnerstvima.

Zajednička vanjska i sigurnosna politika omogućuje zemljama članicama veću težinu na svjetskoj pozornici. Lisabonskim ugovorom uspostavljena je diplomatska grana EU-a, Europska služba za vanjsko djelovanje (EEAS) koja je u nadležnosti visokog predstavnika Unije za vanjske poslove i sigurnosnu politiku (EUR-Lex, 2015). Nažalost, vanjska i sigurnosna politika EU danas nikako ne može biti karakterizirana kao „zajednička“. Države članice o mnogim važnim vanjskopolitičkim i sigurnosnim pitanjima nisu postigle konsenzus. Jedan od najočitijih primjera jest činjenica da četiri države EU nisu priznale Kosovo, dok ostale jesu²³.

Za većinu odluka o vanjskoj i sigurnosnoj politici potrebna je suglasnost svih zemalja EU-a, a razlike među zemljama su za sada još uvijek takve da se reflektiraju na zajedničko donošenje odluka.

Europska vojska

Vojska služi prije svega za obranu teritorija, očuvanje mira i reda te intervencije u kriznim situacijama, nekad i za pomoć u elementarnim nepogodama i prirodnim katastrofama. Jedan od prioriteta NATO 2030 agende (NATO, 2021) jest jačanje veza NATO-a i Europske unije čime

23 Kosovo nisu priznale Španjolska, Grčka, Rumunjska i Slovačka.

je i NATO iskazao svoju sklonost bližoj suradnji s EU. Međutim, kako je prethodno spomenuto, Europskoj uniji je potrebna samostalnost i samoodrživost u pogledu obrane i sigurnosti, otpornost i vojna samodostatnost. Europska vojska spominje se sada već kao nužnost: predsjednica Europske komisije Ursula von der Leyen je pozvala na razmatranje prednosti i nedostataka ustrojavanja EU vojske, predsjednik Francuske Emmanuel Macron te njemačka kancelarka Angela Merkel su izrazili podršku inicijativi te spremnost sudjelovanja u europskoj vojsci. Čak je i američki predsjednik Joe Biden pozvao EU da postane globalna vojna velesila (Herszenhorn, 2021). Ideja o zajedničkoj europskoj vojsci nije nova, pokrenuta je još od potpisivanja pariškog Ugovora o osnivanju Europske obrambene zajednice 1952. godine te naglašena Lisabonskim ugovorom 2007. Prednost europske vojske u odnosu na postojeći sustav vojski nacionalnih država i naslanjanju na NATO bila bi upravo neovisnost EU te samostalno donošenje odluka o svojoj obrambenoj i sigurnosnoj politici. Da bi zaslužila status velesile, EU bi trebala samostalno donositi odluke i o sudjelovanju u mirovnim misijama diljem svijeta, kao i o rješavanju sukoba te prijetnji u svom susjedstvu i globalno. Izazovi s kojima se susreće koncept Europske vojske počinje već od njenog konstituiranja – na koji način bi zemlje članice sudjelovale i koliki kontingent vojnika bi svaka zemlja davala, tko bi i na koji način upravljao vojskom, na koji način bi se vršila ujednačena obuka te kako bi se financirala. Vojska zahtijeva uniformnost, a s obzirom na različite prakse unutar različitih zemalja, uniformnost bi predstavljala izazov (no ne nepremostiv). Dijalog i koncept suradničkog učenja početak su svake suradnje u formuliranju zajedničkih europskih politika, pa bi stručni dijalog u okviru postojećih struktura²⁴ na ovom području također započeo proces lakšeg ujednačavanja praksi vojnih snaga. Kritičari tvrde da je europska vojna infrastruktura zastarjela te da cjelokupna europska vojska zaostaje u vojnoj opremljenosti u odnosu na druge velesile. Moderna vojno-sigurnosna oprema uključuje ponajviše bespilotne letjelice, hipersonične rakete, satelite, autonomne oružane sustave, kibernetičke instrumente, nanotehnologiju, umjetnu inteligenciju, 3D printanje, sintetičku biologiju i druga suvremena i brzorastuća tehnološka dostignuća (Altmann, 2020).

Dakako, EU treba i dalje biti aktivna u mirovnim inicijativama svjetske kontrole naoružanja i neširenja nuklearnog oružja.²⁵

24 Npr. PESCO-a ili da se oformi međunarodna radna skupina za europsku vojsku.

25 Nakon izlaska Ujedinjenog Kraljevstva, Francuska je za sada jedina nuklearna sila u Europskoj uniji.

Eurozona i Schengenski prostor

Preduvjet lakšeg upravljanja unijom jest i jedna valuta (euro) usvojena od strane svih zemalja članica. Navedeno podrazumijeva i jednu centralnu banku te jedan središnji proračun, po uzoru na američki. Sadašnji proračun EU bazira se na višegodišnjim financijskim okvirima (trenutno 2021.-2027.) za financiranje programa i politika EU²⁶. Kako sugeriraju federalisti, centralni proračun trebao bi imati makroekonomske učinke (UEF, 2019a), a brojni ekonomski stručnjaci smatraju da se postojeća fiskalna pravila Ugovora iz Maastrichta trebaju revidirati zbog prilagodbe novim gospodarskim okolnostima, pri čemu se većina alaze za povećani fiskalni kapacitet na razini EU (Ilzetzki, 2021). Euro je svakako potrebno održati stabilnim u odnosu na druge svjetske valute.

Europska unija nema centralnu ekonomsku i fiskalnu vlast, a razlike među državama članicama su prevelike kako bi se mogla voditi jedinstvena ekonomska politika. Određeni ekonomisti zagovaraju i prepuštanje fiskalne politike nacionalnim tijelima. Ne postoji konsenzus u ovom trenutku kako bi trebalo upravljati monetarnom i fiskalnom unijom, treba li zadržati jednu vrstu autonomije i odvojene proračune i politike nacionalnih država te centralnog europskog proračuna ili je potrebno osmisliti mehanizme usklađivanja, harmonizacije i povezivanja istih te do koje mjere. Jedan od prijedloga jest i jedinstveni europski porez²⁷. Europska unija u sebi ima 27 različitih poreznih sustava, a Europska komisija tvrdi da nedostatak jedinstvene politike poreza na dobit u svim državama članicama rezultira izbjegavanjem „miliarda eura“ u poreznim prazninama (Flanagan, 2021). S druge pak strane, europske obveznice (European Commission, 2021d; European Commission, 2021e, poglavlje o europskom proračunu) pokazale su se sigurnim i održivim instrumentom pomoći i oporavka, poglavito nakon njihovog drugog izdanja za saniranje posljedica pandemije.

Jedan od prijedloga eurofederalista jest i imenovanje europskog ministra financija te njegovo pozicioniranje kao jedne od ključnih osoba u europskim institucijama. Europski federalisti predlažu i Europsku ekonomsku vladu, koja bi pak morala svoje djelovanje uskladiti s Europskom komisijom, ali bi imala parlamentarni legitimitet (UEF, 2019a).

Također, Schengenski prostor treba obuhvatiti sve države članice, poželjno i komplementarne države nečlanice.

26 Prema člancima 310.-316. Lisabonskog ugovora; vidjeti: EUR-Lex, 2012.

27 Za sada postoji samo porez na dodanu vrijednost EU kojeg ima svaka država članica.

Razvojna strategija

Za svoj sveobuhvatni razvoj EU treba imati dugoročnu razvojnu strategiju odnosno strateški planirati i upravljati resursima i gospodarskim razvojem, strateški plan ulaganja i razvojni plan koji bi doprinio jednako koheziji kao i gospodarskom zamahu i rastu. Europski strukturni i investicijski fondovi učinkovit su instrument za ulaganja i plan-ski razvoj, a uspješnost povlačenja sredstava temelji se na sposobnosti apsorpcije svake od država članica. Dugoročna razvojna strategija EU, kao i sve strategije, prepoznava bi ključne i prioritetne sektore za ula-ganja, počevši od velikih infrastrukturnih projekata, preko tehnoloških i znanstveno-istraživačkih i projekata međunarodne suradnje do obra-zovnih i socijalnih projekata.

Jačanje europskog identiteta

Europski identitet je komplementaran s nacionalnim identitetom te jedan drugog ne isključuju. Koncept je sličan kao i u slučaju kozmo-politizma, kako navodi njemački sociolog Ulrich Beck, „*kozmpolit živi u dvostrukoj domovini i vezan je za dvostruke lojalnosti – on je jedna-ko građanin svijeta, kao i građanin grada-države*“ (Beck, 2004: 64). Isti princip može se primijeniti na europsko građanstvo, koje osnažuje na-cionalni identitet, a jedna lojalnost ne isključuje već nadopunjuje drugu. Štoviše, Ulrich Beck jedan je od zagovaratelja europskog federalizma i Spinelli grupe.²⁸

Jačanje europskog identiteta može se postići obrazovanjem, kultur-nim i sportskim aktivnostima, kampanjama civilnog društva te medija. Mediji (uključujući društvene mreže i komunikacijske platforme) su najjače sredstvo kojim se može utjecati na svijest, odgoj i obrazovanje te informiranje građana Europe. Odgovorni i europski osviješteni mediji te europski portali poželjni su kako bi države članice na jednom mjestu mogle dobiti sve relevantne informacije. Poseban fond bi trebao poticati jačanje europskog identiteta i europsko građanstvo. Također, važno je osvjestiti postojanje europskog civilnog društva, poticati užu suradnju nevladinih organizacija, daljnje umrežavanje sindikata, korištenje eu-ropskog referenduma, ali i poticati projekte civilnog društva usmjerene na obrazovanje, kulturu, ekologiju, zdravlje itd.

Također, važno je poticati europske trustove mozgova (*think tank*) na području ekonomije, znanosti, filozofije, novih tehnologija, primje-ricе ekonomski bi mogao osmisliti novi ekonomski sustav ili europski

51

Ivo Josipović
Ana Jerković

*Europska unija kao
velesila: budućnost ili
utopija -*

*Tranzicija EU-a u
Sjedinjene Države
Europe*

28 Vidjeti: UEF, 2019b. Podrška Ulricha Becka se navodi u više izvora, npr. u: EURAC-TIV, 2010.

socijalni kapitalizam, filozofski bi iznjedrio nove europske intelektualce i filozofe itd.

Osim navedenog, identitet se prepoznaje i preko jezika, pa bi trebalo engleski jezik promovirati kao *lingua franca*. Izlaskom Ujedinjenog Kraljevstva iz EU progovorilo se o novom službenom jeziku EU i mogućem nadmetanju francuskog i njemačkog, ali u ovom trenutku engleski je još uvijek dominantan i teško da će (barem ne ubrzo) doći do promjene u tom smislu. Pritom valja paziti na ravnopravni status ostalih jezika u EU kao pretpostavke očuvanja lokalnih identiteta, što je sastavni dio koncepta prihvaćanja paralelizma nacionalnih identiteta (jednog ili više njih) s onim europskim.

Ujednačeni sustavi obrazovanja i znanosti

Jedan od integrativnih faktora u EU svakako je sustav visokog obrazovanja i znanosti, a Europa ima globalno konkurentna i priznata sveučilišta, institute i centre izvrsnosti. Daljnjim ujednačavanjem sustava obrazovanja, znanosti i istraživanja podigla bi se ljestvica izvrsnosti te postigla ravnomjernija geografska mobilnost u Uniji.

Rezolucijom o daljnjem razvoju europskog prostora obrazovanja u cilju podupiranja sustava obrazovanja i osposobljavanja okrenutih budućnosti navodi se daljnji razvoj Europskog obrazovnog prostora do 2025. godine (Vijeće EU, 2019). Europski obrazovni prostor je komplementaran s Europskim prostorom visokog obrazovanja i Europskim istraživačkim prostorom, koji kao strateški cilj imaju međusobnu suradnju i nadogradnju, usklađivanja nacionalnih sustava s europskim principima i standardima, promociju mobilnosti, inkluzivnosti, internacionalizacije, multilateralne suradnje kao i povezivanje s realnim sektorom koji rezultiraju pametnom specijalizacijom i većom konkurentnosti ciljanih gospodarskih grana i industrija.

U Bolonjskom procesu sudjeluje 49 zemalja, a sama činjenica da su ovom procesu usklađivanja sustava visokog obrazovanja pristupile brojne ne-europske zemlje pokazuje da je europsko obrazovanje poželjno, atraktivno i učinkovito.

Nedostaci i izazovi Sjedinjenih Država Europe

Ideja SDE nailazi već sada na velike otpore, pogotovo u kontekstu potrebe odricanja od dijela suverenosti²⁹ država članica u korist bu-

29 Suverenitet se ovdje koristi u smislu jamstva minimuma političkog samoodređenja država u kontekstu prenošenja nadležnosti na nadnacionalne instance bez demokratskog legitimiteta.

duće (kon)federacije. Nacionalne države ne želi izgubiti kontrolu nad vlastitim sustavima, teritorijem i vojskom, a prebacivanje nadležnosti i odgovornosti na višu razinu smatraju slabljenjem vlastitih institucija i čelnika. Također, već sada postoje i dezintegrativni procesi koji su započeli izlaskom Ujedinjenog Kraljevstva, a u javnom prostoru se spominjao i potencijalni izlazak Mađarske i Poljske iz EU. Euroskepticizam se javlja periodički uslijed svake krize i svakog neuspjeha EU-a da na njih promptno i djelotvorno odgovori.

Nadalje, ideja SDE-a suočit će se s pitanjem harmoniziranja država s različitim kulturnom, političkom i pravnom tradicijom, poteškoćama u stvaranju efikasnog upravnog sustava nužnog za dobro funkcioniranje federacije, ali i pitanjem multikulturalnosti. Multikulturalnost će biti na iskušenju zbog novih i sve većih etničkih, vjerskih i kulturnih zajednica migranata, odnosno nalaženja balansa između zahtjeva za integracijom i prilagodbom vrijednostima zemlje primateljice i očekivanja da zadrže svoj kulturni i nacionalni identitet. Postavlja se i pitanje može li federalizacija EU-a jamčiti ravnopravnost malim narodima i spriječiti hegemoniju velikih.

Osim pozitivnih aspekata jačanja europskog identiteta, podsjetimo i da je Friedrich Nietzsche u djelu „S onu stranu dobra i zla“ naglasio kako pokret prema političkoj integraciji Europe neće proizvesti slobodne moderne građane koji žive u demokratskom miru već ujednačavanje i prosječnost. Ipak, nada se da će daljnje europske integracije stvoriti uvjete za stvaranje novog nadnacionalnog i nomadskog tipa čovjeka koji će biti odvojen od bilo kakvog određenog miljea i imati maksimalno umijeće i moć prilagodbe (Nietzsche, 2002)³⁰.

Dakle, trenutno postoji pregršt opstruktivnih faktora – prije svega, niska razina svijesti o potrebi SDE i njenim prednostima, izrazita podređenost europskog identiteta nacionalnim identitetima, rastući nacionalizmi, kompliciranost projekta stvaranja SDE te drugi fenomeni koji govore protiv jačanja integrativnih procesa. Trenutno je podrška ideji SDE niska, kako u općoj javnosti, tako i među političkim elitama. Političke elite zagovaraju vlastite nacionalne interese te većinom ne iskazuju volju za daljnjim odricanjem od suverenosti, a ovu ideju vežu tek uz daleku višedesetljetnu budućnost Europe. Iako istraživanja pokazuju da su društvene elite u državama članicama sklonije EU i jačanju njenih ovlasti no što je to opća populacija, još uvijek jačanje funkcija EU na

30 Nietzsche smatra da će ovaj novi tip Europljana u konačnici formirati novu kastu koja može zavladati cijelom Europom, odnosno da će demokracija sadašnjosti izroditi novu sintezu starih europskih duhova i novog kozmopolitskog čovjeka sposobnog za neovisnu prilagodbu svakom miljeu.

račun suverenosti pojedinih država nema većinsku potporu ni među društvenom elitom (Raines, Goodwin i Cutts, 2017: 2). S druge strane, ohrabruje rezultat istraživanja koji se odnosi na europski identitet, do kojega drži značajna većina pripadnika društvene elite te opće populacije (Ibid: 11)³¹. Pored toga, činjenica da većina u obje skupine podržava solidarnost među državama EU (Ibid: 10), naznaka je optimizma u pogledu razvoja odnosa građana prema većoj integraciji.

Na europskoj javnoj sceni danas teško nalazimo nekog od relevantnijih političara koji bi izrijekom zagovarao eurofederalizaciju, no kako krize najčešće dovode do naglih i neočekivanih promjena, tek će se otkriti u kojem smjeru će se u narednom razdoblju kretati integracijski procesi. Također, jedna ovakva formacija nije u interesu drugih svjetskih velesila, te se mogu očekivati i otpori te opstrukcije s njihove strane. U utrci za svjetsku dominaciju sadašnje velesile pažljivo prate svaka nova strateška partnerstva, unije i paktove te eventualna odluka o usmjerenju EU prema SDE neće proći nezamijećeno i bez odgovora velikih sila.

Dosadašnji rad na dokumentima koji bi trebali odrediti budućnost Europe, u stručnim se krugovima ocjenjuje kao kompromis koji budućnost Europe čini neizvjesnom.³²

Zaključak

Europska unija se slijedom kriza s kojima se suočila zadnjih nekoliko godina nedvojbeno nalazi na prekretnici te se treba jasno odrediti prema proširenju, saveznicima i strateškim partnerima, ali i donijeti presudnu odluku o svojoj budućnosti i eventualnoj transformaciji u Sjedinjene Države Europe. Ipak, kako veliki projekti poput ovoga rezultiraju kompromisnim rješenjima s više opcija, nije izgledno da će Nova Europa zaista biti postavljena kao cilj u formi SDE. Određenje prema tranziciji u SDE bilo bi u ovom trenutku, s obzirom na realan odnos snaga, radikalna i nerealan potez za koji vjerojatno neće biti spremnosti unutar EU. Ali načelna i hrabra rasprava o ovoj ideji, aktivni dijalog i njeno plasiranje u javni prostor potrebni su i važni zbog njene popularizacije i mogućeg ukorjenjivanja u svijesti europskih građana i političkih elita te akademskoj zajednici.

Prednosti SDE su daleko veće od njenih nedostataka. Trebalo bi dakako osigurati da nijedna nacionalna država ne izgubi svoj identitet,

31 Među elitom, na europski identitet „ponosno je“ 68%, a u općoj populaciji 56% ispitanika.

32 Vidjeti: Fabrini (2021: 13).

kulturu, tradiciju i suverenitet, jer, kako sugerira Ulrich Beck, daljnja integracija Europe kao polazište mora uzeti neopozivu mnogolikost Europe (Beck, 2008: 129). Potrebno je da europski identitet bude nadopuna nacionalnom, kao što je to i kozmopolitski identitet, a ne stapanje u prosječnost i bezličnost.

Također, prednosti zajedničkog nastupa na globalnoj sceni bile bi od nemjerljive vrijednosti za rast i razvoj europskog društva i gospodarstva, ali i za pozicioniranje Europske unije kao nezaobilazne velesile u Zapadnom svijetu, koja je osovina ljudskih prava i sloboda te prosperiteta građana. Multipolarnost zahtijeva više centara moći, a Zapad treba kvalitetnu silu ravnopravnu SAD-u koja će biti i lider i korektiv u globalnim procesima. Europa za to ima sposobnost i potencijal, a njena geopolitička uloga ovisit će ponajviše o njoj samoj.

Opstruktivni faktori u ovom su povijesnom trenutku ipak preveliki te ideja SDE zasigurno neće uskoro zaživjeti. Ali, SDE je dugoročno jedina ozbiljna perspektiva EU, kako bi iz pozicije pasivnosti i reaktivnosti prešla u globalno dominantnu i proaktivnu. Sigurno je, europski će federalisti nastaviti sve snažnije razvijati i promovirati ideju SDE i činiti je stalno prisutnom u javnom prostoru kao temelj buduće Nove Europe.

Ivo Josipović³³
Ana Jerković³⁴

The European Union as Superpower: Future or Utopia - Transition of the EU to the United States of Europe

56

Forum za
sigurnosne studije
GOD. 6, BR. 6

SUMMARY: The European Union is currently undergoing through many challenges and changes, in the context of the pandemic, economic recession, migrant, environmental and security crisis, the UK's exit from the EU, as well as redefining its fundamental ideas of togetherness, solidarity and strength. In today's multipolar world, the EU must clearly define its direction and firmly take its rightful place in the geopolitical, economic, military and any other sense. A key factor in this strategic positioning will be the redefinition of governance and structure of the EU, especially in terms of strengthening institutions, consolidating the eurozone, mechanisms for resolving economic and cohesion issues and certainly common foreign, defense and security policy. One of the possible scenarios for its further development is a more compact and efficient connection of states. Today, it seems like a utopia. However, confederalization or federalization, as possible forms of transition to the United States of Europe, is rationally the only choice if the EU wants to take the position of a superpower on the global stage. Certainly this would presuppose the renunciation of a part of sovereignty of nation-states. However, with greater integration and functionality, the EU could become a truly large, strong and relevant global decision-maker at the highest level, managing resources for the benefit of all EU countries, with a clear foreign and security policy and a European army, whose economy can grow steadily and whose institutions are a solid foundation of governing internal and global processes. In this paper, the authors dis-

33 Ivo Josipović, PhD, professor emeritus, Faculty of Law, University of Zagreb. E-MAIL: ivo@josipovic.net

34 Ana Jerković, mag. oec., PhD student at the Faculty of Economics and Business, University of Zagreb. E-MAIL: anajerkovic80@gmail.com

cuss whether and how the EU will use current challenges to take at least a small step in this direction, what are the possible scenarios for its development, and whether there is a chance that the European Union will grow into the United States of Europe.

KEYWORDS: **European Union, superpower, United States of Europe, multipolarity**

57

Ivo Josipović
Ana Jerković

*Europska unija kao
velesila: budućnost ili
utopija -
Tranzicija EU-a u
Sjedinjene Države
Europe*

Literatura

- Avbelj, Matej. 2017. *What Future for the European Union?*. WZB Berlin Social Science Center, Discussion Paper SP IV 2017-802. <https://bibliothek.wzb.eu/pdf/2017/iv17-802.pdf>
- Altmann, Jürgen. 2020. *Technology, Arms Control and World Order: Fundamental Change Needed*. Toda Peace Institute, Policy Brief No. 89. https://toda.org/assets/files/resources/policy-briefs/t-pb-89_jurgen-altmann.pdf
- Baker, Sinéad. 2020. *The most powerful countries on earth in 2020, ranked*. (19 January 2020) <https://www.businessinsider.com/worlds-most-powerful-countries-2020-ranked-us-news-2020-1>
- BAV Group. 2021. *Canada is the No. 1 country in the world, according to the 2021 Best Countries Report*. (3 April 2021) <https://www.bavgroup.com/brands-culture/canada-no-1-country-world-according-2021-best-countries-report>
- Beck, Ulrich. 2004. *Moć protiv moći u doba globalizacije – nova svjetskopoliitička ekonomija*. Zagreb: Školska knjiga.
- Beck, Ulrich. 2008. *Iznova pronaći Europu – kozmopolitiska vizija*. *Politička misao* 45 (1): 127-138.
- Bradford, Anu. 2019. *Brussels Effect – How the European Union Rules the World*. Oxford: Oxford University Press.
- CMC Markets. 2021. *What are the strongest currencies in the world?* <https://www.cmcmarkets.com/en/learn-forex/16-strongest-currencies-in-the-world>
- Dennison, Susi & Puglierin, Jana. 2021. *Crisis of confidence: How Europeans see their place in the world*. ECFR Policy Brief. <https://ecfr.eu/publication/crisis-of-confidence-how-europeans-see-their-place-in-the-world/>
- EDA. 2021. *European Defence Fund (EDF)*. [https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/european-defence-fund-\(edf\)](https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/european-defence-fund-(edf))
- Enten, Harry. 2021. *American optimism is highest in more than 10 years* (12 July 2021). <https://edition.cnn.com/2021/07/11/politics/american-optimism-analysis/index.html>
- EURACTIV. 2010. *MEP Spinelli Group launched today in European Parliament* (10 November 2010). <http://pr.euractiv.com/pr/mep-spinelli-group-launched-today-european-parliament-90333>
- EUR-Lex. 2007. *Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community* (13 December 2007). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT>
- EUR-Lex. 2012. *Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=en#page=135>
- EUR-Lex. 2015. *The EU's Common Security and Defence Policy*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legisum%3Aai0026>
- European Commission. 2017. *White paper on the future of Europe: Reflections and scenarios for the EU27 by 2025*. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/white_paper_on_the_future_of_europe_en.pdf
- European Commission. 2021a. *EU pioneers*. https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/eu-pioneers_en
- European Commission. 2021b. *Winston Churchill: calling for a*

- United States of Europe*. https://european-union.europa.eu/system/files/2021-06/eu-pioneers-winston-churchill_en.pdf
- European Commission. 2021c. *Foreign and Security Policy*. https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/foreign-and-security-policy_en
- European Commission. 2021d. *The EU as a borrower – investor relations*. https://ec.europa.eu/info/strategy/eu-budget/eu-borrower-investor-relations_en
- European Commission. 2021e. *EU-Bonds*. https://ec.europa.eu/info/strategy/eu-budget/eu-borrower-investor-relations/eu-bonds_en
- European Commission. 2021f. *European Universities Initiative*. <https://education.ec.europa.eu/education-levels/higher-education/european-universities>
- Europski parlament. 2021. *Nacrt Ugovora o Ustavu za Europu (nije ratificiran)*. <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/hr/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/draft-treaty-establishing-a-constitution-for-europe>
- Fabbrini Federico. 2021. The Conference on the Future of Europe: Process and prospects. *European Law Journal* (26), 5-6: 401-414. <https://doi.org/10.1111/eulj.12401>
- Flanagan, Ruby. 2021. *EU resurrects plan for single European tax policy* (21 May 2021). <https://www.accountancydaily.co/eu-resurrects-plan-single-european-tax-policy>
- Fousek, John. 2000. *To Lead the Free World*. Chapel Hill and London: UNC Press Books.
- Herszenhorn, David M. 2021. *Biden urged to push EU to be a military power*. <https://www.politico.eu/article/report-joe-biden-should-push-eu-to-become-a-global-military-power-nato-defense/>
- Ilzetzki, Ethan. 2021. *Fiscal rules in the European Monetary Union* (10 June 2021). <https://voxeu.org/article/fiscal-rules-european-monetary-union>
- Jović, Dejan. 2011 Hrvatska vanjska politika pred izazovima članstva u Europskoj Uniji. *Politička misao* (48), 2: 7-36.
- Kant, Immanuel. 1795. *Zum ewigen Frieden: ein philosophischer Entwurf*. Königsberg: Bey Friedrich Nicolovius
- Kasap, Selma. 2021. *UPDATE - Erdogan: EU bi trebala preduzeti „konkretno korake“ u odnosima s Turskom* (17. studeni 2021). <https://www.aa.com.tr/ba/turska/update-erdogan-eu-bi-trebala-preduzeti-konkretno-korake-u-odnosima-s-turskom-/2423779>
- Kirilova, Valentina. 2019. *The market impact of the IMF reducing UAE's Global GDP growth forecast* (19 December 2019). <https://www.leaprate.com/forex/market-news/the-market-impact-of-the-imf-reducing-uaes-global-gdp-growth-forecast/>
- Koalitionsvertrag 2021 – 2025 zwischen der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands (SPD), BÜNDNIS 90 / DIE GRÜNEN und den Freien Demokraten (FDP). https://www.spd.de/fileadmin/Dokumente/Koalitionsvertrag/Koalitionsvertrag_2021-2025.pdf
- Kožnjak, Boris. 2017. Filozofski rad Lazara Hellenbacha. *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* (43), 1: 49-88.
- Krastev, Ivan & Leonard, Mark. 2021. *What Europeans think about the US-China Cold War*. ECFR

- Policy brief (22 September 2021). <https://ecfr.eu/publication/what-europeans-think-about-the-us-china-cold-war/>
- Longbottom, Will. 2012. *One-third of Italians want to return to the lira as confidence in the eurozone plummets and debt-ridden Greece holds crisis talks with IMF* (16 January 2012). <https://www.dailymail.co.uk/news/article-2087408/One-Italians-want-return-lira-confidence-eurozone-plummets-debt-ridden-Greece-holds-crisis-talks-IMF.html>
- Simón, Luis & Speck, Ulrich (Eds.). 2017. *Europe 2030: Four alternative futures*. Real Instituto Elcano: Madrid.
- McKinsey Global Institute. 2019. *Globalization in transition: The future of trade and value chains* (16 January 2019). <https://www.mckinsey.com/featured-insights/innovation-and-growth/globalization-in-transition-the-future-of-trade-and-value-chains>
- NATO. 2021. *Factsheet: NATO 2030*. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/6/pdf/2106-factsheet-nato2030-en.pdf
- Nature Indeks. 2021. *2021 tables: Countries/territories*. <https://www.natureindex.com/annual-tables/2021/country/all>
- Nietzsche, Friedrich. 2002. *S onu stranu dobra i zla*. Zagreb: AGM.
- Raines, Thomas, Goodwin, Matthew & Cutts, David. 2017. *The Future of Europe: Comparing Public and Elite Attitudes*. Chatham House. The Royal Institute of International Affairs. https://www.bosch-stiftung.de/sites/default/files/publications/pdf_import/The_Future_of_Europe_Study.pdf
- Riegert, Bernd. 2017. *Turska sve dalje od članstva u Europskoj uniji* (18. travnja 2017). <https://www.dw.com/hr/turska-sve-dalje-od-%C4%8Dlanstva-u-europskoj-uniji/a-38463812>
- Ruggie, John Gerard. 1992. Multilateralism: the Anatomy of an Institution. *International Organization* (46), 3: 561-598. <https://doi.org/10.1017/S0020818300027831>
- Scanlan, Quinn. 2021. *Americans' optimism about country's direction over next year drops nearly 20 points since May: POLL* (25 July 2021). <https://abcnews.go.com/Politics/americans-optimism-countrys-direction-year-drops-20-points/story?id=79036435>
- Statistics Times. 2021. *World GDP Ranking 2021*. <https://statisticstimes.com/economy/projected-world-gdp-ranking.php>
- UEF. 2019a. *Union of European Federalists: Completing the Economic and Monetary Union*. <https://www.federalists.eu/policies/5-proposals-to-complete-the-emu>
- UEF. 2019b. *Union of European Federalists: The Spinelli Group's Manifesto*. <https://www.federalists.eu/spinelli-group>
- Vijeće EU. 2019. *Rezolucija o daljnjem razvoju europskog prostora obrazovanja u cilju podupiranja sustavâ obrazovanja i osposobljavanja okrenutih budućnosti*. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13298-2019-INIT/hr/pdf>
- Vijeće EU. 2022. *Migracijska politika EU-a*. <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eu-migration-policy/>
- Vujić, J. (2015). *Geopolitika multipolarnog svijeta – Razumjeti svijet XXI. stoljeća*. Zagreb: Institut za geopolitiku i strateška istraživanja.